

โมกขธรรมประยุกต์

- ๒๒ -

๘ พฤษภาคม ๒๕๑๘

การได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ

ท่านนักศึกษา ผู้มีความสนใจในธรรมทั้งหลาย,
การบรรยายในชุดโมกขธรรมประยุกต์ในวันนี้ เป็นครั้งที่ ๒๒
และเป็นครั้งสุดท้ายของการบรรยายด้วย

จะได้กล่าวโดยห้วนๆย่อๆว่า การได้รับสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ
ได้รับในฐานะที่เป็นผลของโมกขธรรมประยุกต์นั่นเอง.

หมายความว่า การประยุกต์คือการปฏิบัติในโมกขธรรมให้ได้ในชีวิต
ประจำวัน ก็จะได้รับผลสุดท้าย คือการได้สิ่งที่ดีที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้รับ. อีก
อย่างหนึ่ง การบรรยายในวันนี้ ก็ต้องเป็นการสรุปใจความสำคัญของการบรรยายทุกครั้ง
ที่เสามา.

๕๘๒

เราควรจะทบทวนกันถึงคำว่า “ประยุกต์” เป็นครั้งสุดท้ายอีก ขอให้ถือเอาความหมายอย่างธรรมดามากที่สุด ว่า คือปฏิบัติให้ได้ในการเป็นอยู่ประจำวัน. ถ้าสิ่งใดปฏิบัติในลักษณะเช่นนี้ไม่ได้ก็เป็นอันว่า เลิกกัน ไม่ต้องสนใจก็ได้; เพราะว่าสิ่งที่ประยุกต์ได้นั้นมีมากเกินไปที่จะปฏิบัติไหว เลือกเอามาแต่ส่วนที่ประยุกต์ได้ก็พอแล้ว.

ต้องมองให้เป็น แล้วจะประยุกต์ธรรมะมาใช้ได้

แต่ที่นี้ทำไมจึงคล้ายๆ กับว่า ไม่มี, คือมีแต่คนบอกว่า ปฏิบัติไม่ได้ประยุกต์ไม่ได้? นี่ควรจะถือว่า เพราะว่าประยุกต์ไม่เป็น เพราะว่ามันมองไม่เห็น; ทำไม่เป็นเพราะว่ามันมองไม่เห็น; ที่มองไม่เห็นก็เพราะว่ามันมองไม่เห็น. มีแต่คน **มองไม่เห็น จึงไม่เห็น** ว่าจะปฏิบัติได้อย่างไร; จะต้องมองให้เป็นจึงจะเห็น. นี่ก็ต้องเน้นหนักกันที่ตรงนี้เอง ว่า ธรรมะทั้งหลายนี้ อยู่ในสภาพที่เป็นหมัน เพราะว่าคนมองไม่เห็น คือไม่อาจจะเอามาใช้ให้เป็นประโยชน์ได้.

การมองไม่เห็น หรือมองไม่เห็นนี้ ก็ยังมีมากขึ้นทุกที เพราะว่าสมัยนี้มีแต่สิ่งที่ทำให้ไม่มอง, หรือมองก็มองอย่างหยาบๆ เหมือนกับฝันมองอย่างเสียไม่ได้, หรือว่ามองอย่างเผื่อๆ เผื่อว่าจะมีอะไรดีบ้าง เพราะว่า เขาพูดกันนัก เขากล่าวถึงธรรมะกันนัก; แต่แล้วคนชนิดนี้เขาก็พ่ายแพ้แก่อารมณ์ต่างๆ ในโลกนี้ ที่มายั่วให้เขาไปสนใจกับเรื่องของทางฝ่ายวัตถุ.

ข้อนี้ก็ไม่ควรจะลืมเสียว่า เราได้พูดกันมาอย่างมากที่สุดทีเดียว ว่ามีอยู่สองปัญหาเสมอ คือ **ส่วนวัตถุ** กับ **ส่วนจิตใจ** ซึ่งต้องการอาหารต่างๆ กัน : **อาหารของร่างกาย** ก็ต้องการไปอย่างหนึ่ง, **จิตใจก็ต้องการอาหารอีกอย่างหนึ่ง**. เมื่อเราให้อาหารแก่ร่างกาย ก็เพื่อให้ร่างกายนี้ทรงอยู่ได้ สำหรับเป็นเครื่องรองรับจิตใจ ให้อย่างคงอยู่ หรือว่าทำงานของมันได้.

ที่นี้ **จิตใจ** ต่างหาก ที่จะทำงานต่อไป **ให้มนุษย์ได้ถึงสิ่งที่ดีที่สุดในขณะที่จะได้รับ**; ที่นี้เขาสนใจกันแต่เรื่องวัตถุ เรื่องปากเรื่องท้องเสียเพียงด้านเดียว ความ

สนใจก็หยุดอยู่ที่นั่น ไม่ค่อยจะขึ้นมาถึงจิตใจ, แม้ว่าเป็นทุกข์อยู่ก็ไม่สนใจ ว่าเราจะกับทุกข์ได้ เอาแต่ร้องไห้ โวยวายกันรน อีคัชชังใจไปตามแบบของคนที่ไม่เคยรู้ว่า มนุษย์เราสามารถจะแก้ปัญหาลงจิตใจได้.

นี่เป็นหัวข้อหนึ่ง ที่จะต้องดูให้ถี่ จึงสรุปไว้เสียทีหนึ่ง ว่า การที่จะได้สิ่งที่สำคัญสำหรับมนุษย์ได้นั้น ก็เฉพาะแต่คนที่สนใจในเรื่องนามธรรม. ถ้าสนใจกันแต่เรื่องรูปธรรม ก็จะได้ในสิ่งที่มนุษย์อันธพาล หรือมนุษย์ที่เป็นพาลเขาสนใจ เขาหวังกันนัก ไม่ใช่บัณฑิตที่สนใจ. ที่นี้เราจะไม่พูดถึงคนพาล หรือบัณฑิตกันแล้ว พูดแต่ว่ามนุษย์ก็เหมือนกัน ขอให้มนุษย์นี้ไปเรื่อย เรื่อยไป ๆ ตามลำดับ จนถึงจุดหมายปลายทาง.

ต้องการที่จะให้ไปจนถึงจุดหมายปลายทาง ทันทีในเวลาได้ในชีวิตนี้ จึงเกิดการบรรยายในลักษณะอย่างนี้ขึ้นมา เพื่อว่า จะช่วยแก้ปัญหา อันนั้น, เพื่อจะปฏิบัติให้ได้ ตามนั้น; แล้วก็แยกแยะปัญหาออกเป็นข้อ ๆ ให้เข้าใจไปตามลำดับ ดังที่ได้บรรยายมาแล้ว ๒๑ ครั้ง นับทั้งกันทั้งแต่ว่า:-

๑. ปัญหาของคน

เราจะท้าวเรื่องของ "คน" นี้ให้เพียงพอ, รู้เรื่องที่สำคัญของคน หรือปัญหาของคน ว่าอยู่ที่ตรงไหน หรืออย่างไร, ต้องเข้าใจว่าคนคืออะไร, ติไปทางไหนได้; นี่จึงเกิดมีแบ่งแยกเป็นคน เป็นมนุษย์ ให้ง่ายแก่การกำหนด จนกระทั่งรู้ว่า มนุษย์จะต้องทำอะไร ก็คือให้ได้สิ่งที่ที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้ อย่างที่กำลังจะพูด.

๒. ความไม่พอใจจิต

ที่นี้ เป็นเรื่องทางจิตใจ ที่จะเอามาทำ ให้ได้สิ่งที่สำคัญที่มนุษย์ควรจะได้ ปัญหาอันนี้ก็เกิดขึ้นทางจิตใจก่อน : มีปัญหาว่า เราไม่สามารถจะควบคุมจิตใจ ไม่สามารถ

จะบังคับจิตใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เกี่ยวกับความไวของจิต. ที่เป็นเอามาก ๆ ก็คือ ไม่รู้ว่ามิจิตตัวเข้าไป, คือเขาไม่ต้องรู้ว่า มิจิตที่เขาคิดนึกเขาทำอะไรได้ เขาจึงไม่สนใจว่ามิจิต หรือไม่สนใจว่า จิตนั้นเร็ว หรือช้า หรืออะไรต่าง ๆ; เอาแต่เรื่อง โทโส โมโห เมื่อไม่ได้เข้าใจ แล้วก็หลงไหลลงโลกลงไปเมื่อได้เข้าใจ โดยไม่ต้องรู้ว่าเรื่องของอะไร. นี่เราจึงมากันใหม่ ให้เห็นว่า เป็นเรื่องของจิต แล้วรู้เรื่องจิตให้พอสมควร จนถึงกับว่า เราสามารถควบคุม มันได้ ให้ทำหน้าที่ตามที่ควรจะทำ.

๓. - ๖. สติสัมปชัญญะ ปัญญา สัมมาทิฐิ และนิพพาน.

ต่อไปก็มาถึง **คุณธรรม** ที่จะ**ทำให้ควบคุมจิตได้** ก็คือ **สติ** และ **สัมปชัญญะ** แล้วเลยเนื่องไปถึงสิ่งที่เรียกว่า **ปัญญา**; **สติ** คือ **ระลึก** นั้นระลึกถึงตัว**ปัญญา**, และ **ปัญญา**นี้จะต้อง **ถูกต้อง** อย่างที่เรียกว่า **สัมมาทิฐิ**. **ปัญญา**เจโก หรือ **ปัญญามิจา-ทิฐิ**นั้นไม่เกี่ยวกับ; แต่แล้วกลับมามี **ปัญญา**เจโก **ปัญญามิจาทิฐิ**นี้เสียเป็นส่วนมาก.

ถ้าว่ามี **สัมมาทิฐิ** ก็จะรู้ มากขึ้น โดยเฉพาะจะรู้เรื่องตัวเองนั้นมากขึ้น คือ **รู้ภาวะ** หรือ **สถานะ**ของจิต ว่า กำลังเป็นอย่างไร, แบ่งได้อย่างไร. เป็นชั้นกาม ชั้นรูป เป็นชั้นอรุพ นี้เรียกกันสั้น ๆ; มัวไปหลงไหลในกาม หลงไหลในรูป หลงไหลในสิ่งที่ไม่มีรูป จนกว่ามันจะหลุดพ้นออกมาจากสิ่งเหล่านี้ จึงจะเรียกว่า **โลกุตตระ**.

คนที่หลงไหลอยู่ในโลกทั้งสามนั้นก็เป็นบุพชน จะวิเศษขึ้นไทนก็ยังเป็น **บุพชน**; แม้จะกามได้ก็ยังหลงไหลในตัวตน, เมื่อ **ไม่หลงไหลในกาม ในรูป ในอรุพ** โดยความเป็นตัวตนแล้ว จึงจะเป็น **โลกุตตระ** ที่จะ **เป็นไปในทางของนิพพาน**. นี่เขาไม่รู้เรื่องนี้ เพราะว่ามีความหลงกลวงของสิ่งปรุงแต่งทั้งหลาย.

๗. สังขาร และความเป็นมายา

ที่เราผ่านไปๆแต่ละวันๆ นี้ เป็นการปรุงแต่งของสิ่งที่เรียกว่า **“สังขาร”** หรือธรรมชาติที่เป็นการปรุงแต่งอยู่อย่างนั้น ก็หลงไหลกัน **จนมีนิ** ขึ้นอย่างที่เรียกว่า

อนุสัย เรียกว่า **สัธยโชน** นี่เป็นเหตุให้มีความหมายมันที่ผิดๆ แน่นแน่นยิ่งขึ้น จนเปรียบว่าชีวิตนี้ เหมือนกับกงทียบ รกเป็นป่าช้า เป็นเชิงนามที่รกที่สุด ด้วยความเคยชินที่เต็มไปด้วยมิจฉาธุฎฐิ หรือตัวยกิลส. อย่างนี้เป็นสิ่งที่จะต้องตัดสาง หรือถาง หรือว่าเผาไฟให้หมดไป จึงมีเรื่องขึ้นมาอีกระบบหนึ่ง สำหรับตัดพื้นสิ่งเหล่านี้ เราเรียกว่า **ศีล สมาธิ ปัญญา**; แต่ว่ามีหน้าที่ ที่จะตัดพื้น กงทียบ ป่าช้าของกิลสที่พัวพันกันอยู่ เหมือนกับเชิงนามอันยากที่จะเข้าไปได้.

๘. ศีล สมาธิ ปัญญา

ให้ไปสนใจเรื่อง **ถางป่ารกด้วยศีล สมาธิ ปัญญา** ราวกับว่า ชีวิตแต่ละวันๆ นี้ เป็นเหมือนกับการถางป่ารก, พร้อมกับการที่ว่า ต้องลบอาวฐ ที่จะตัดจะพื้นนี้ให้หมดโดยอยู่เสมอ. ฉะนั้น จึงเจริญ ศีล สมาธิ ปัญญา **ลบให้หมดอยู่เสมอ** เพื่อสางรากชฎของกิลสให้อยู่เป็นประจักษ์ ด้วยความหวังว่า เราจะต้องได้สิ่งที่สุดท้ายที่มนุษย์ควรจะได้ คือความเย็นโล่งไปแห่งกิลส ที่เป็นเสมือนกับรากชฎ.

๙. — ๑๐. เรื่องเกี่ยวกับ “คุณ”

และยังมีสิ่งที่ **ต้องรู้จัก** คือสิ่งที่เรียกว่า “**คุณ**” หรือคุณสมบัติของสิ่งต่างๆ ในโลกนี้ ที่เป็นที่ตั้งแห่งการยึดถือของจิต สิ่งที่เรียกว่าคุณนี้ ถ้ากล่าวตามธรรมชาติแล้ว ไม่มีคัมขั้ว ไม่มีโทษมีทุกข์อะไร. มันเป็นเพียงคุณสมบัติอันหนึ่งของสิ่งแต่ละสิ่งๆ.

ที่ไปว่ามีคัมขั้วขึ้นมานี้ ก็เพราะว่ามนุษย์รู้สึกอย่างไรกับคุณก็อย่างนั้น : สิ่งใดถูกใจของมนุษย์ก็บัญญัติว่ามีคุณ, สิ่งใดไม่ถูกใจก็บัญญัติว่าเป็นโทษ. แต่ใน **ภาษาธรรมะ** หรือภาษาปรัชญาในประเทศอินเดีย ก็ใช้คำว่า “**คุณ**” **เสมอเหมือนกัน** เพราะว่าตามธรรมชาติแล้ว ไม่เป็นคัมขั้ว หรือว่า สิ่งเดียวกันนั้นแหละ เป็นสิ่งที่ดี หรือน่ารัก น่าพอใจสำหรับคนพวกหนึ่ง แล้วก็ไม่น่ารักน่าพอใจสำหรับคนอีกพวกหนึ่ง จึงถือว่ามันมีคุณสมบัติอย่างนั้นๆ กันแล้วกัน.

ที่นั่นเราไปหลงในเรื่อง “คุณ” เห็นเป็นนารักพวกหนึ่ง น่าเกลียดน่าชัง พวกหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือความรู้สึก ที่รู้สึกเมื่อมีการสัมผัส ทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ จนเกิดเวทนาขึ้นมา. ความรู้สึกที่เวทนานั้น เป็นคุณ อันสุดท้ายที่ทำให้เกิดกิเลส ก็มีตัวที่อยู่ใน “คุณ” ที่สำหรับทำให้อนาคตบ้าง สำหรับให้อนาคตบ้าง มันเหมือนกับว่าถูกผูกพัน หรือกักขังไว้ หรือครอบงำไว้ โดยสิ่งที่เรียกว่า “คุณ” นั้นเอง; จะต้องออกมาเสียจากอำนาจ หรืออิทธิพลของสิ่งที่เรียกว่า “คุณ”.

บุคคลธรรมดาตายยังหลงไหลใน “คุณ” นี้ในแง่ยินดี กับ ในแง่ยินร้าย แต่พระอรหันต์ท่านออกมาเสียจาก “คุณ” ได้ ก็เลยไม่มีทางที่จะยินดีหรือจะยินร้าย หรือปล่อยให้เป็นไปตามเรื่องของมัน.

๑๑. – ๑๒. หนทาง และ ผู้ชี้ทาง

ที่นี้ วิถีทางที่จะทำให้เรารู้จักสิ่งที่เรียกว่า “คุณ” นี้ และ ออกมาเสียจากอำนาจอิทธิพลของสิ่งนี้ได้ มีอยู่ในรูปของการปฏิบัติระบบหนึ่ง ซึ่ง เรียกว่าหนทาง หรือ มรรค หรือเรียกเต็มที่ว่า อริยสัจกัมมมรรค หรืออริยอัฐมรรค; เรียกด้วยความพอใจอย่างยิ่ง คือเป็นระบบการปฏิบัติ ที่เมื่อปฏิบัติแล้ว จึงจะสำเร็จประโยชน์เป็นหนทาง. ที่เรียน ๆ ท่อง ๆ ไว้ไม่เป็นหนทางได้ หรือที่ยังปฏิบัติผิด ๆ ถูก ๆ อยู่ ก็ไม่เป็นหนทางได้; ต่อเมื่อปฏิบัติอย่างถูกต้องแล้วเท่านั้น สิ่งเหล่านั้นจึงจะเป็นหนทางขึ้นมาได้; ฉะนั้น หนทางในที่นี้ หมายถึงการเดินทางที่เดินเสร็จแล้ว.

ต่อไป เป็นเรื่องเกี่ยวข้องไปถึง พระพุทธเจ้า ในฐานะที่เป็นผู้ชี้ทาง. ถ้าจะปล่อยให้เรากันคว้าเอาเอง ก็คงจะตายเสียก่อน หลายสิบชาติ หลายร้อยชาติ กว่า จะพบ; เพื่อประหยัดเวลาเราจึงเชื่อการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เป็นการทดลองไปก่อน แล้วก็พบเรื่อยไป ๆ ว่าเป็นจริงตามนั้น. พระพุทธองค์จึงทรงอยู่ในฐานะเป็นผู้ชี้ทาง ให้เดินออกไปเสียจากกรงขัง หรือวัฏฏะ.

วิญญู นี่เป็นเหมือนกับกรงขัง คือมีกิเลส เป็นเหตุให้ทำกรรม, ทำกรรม แล้วก็ **มีผลกรรม** เกิดขึ้นมา, ผลกรรมเกิดขึ้น แล้วก็ให้เกิดกิเลสอันใหม่ต่อไปอีก, วนอยู่แต่อย่างนี้ ออกไปไม่ได้; ที่นี้พระพุทธเจ้าท่านก็ทรงชี้ให้เห็นว่า จะออกไปได้อย่างไร.

๑๓. - ๑๔. ผู้เดินทาง และมารในการเดินทาง

มนุษย์จะต้องเป็นผู้เดินทางด้วยตนเอง ไม่มีใครมาอุ้มพาหะไปได้ เพราะ ว่าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ก็เป็นผู้ชี้ทาง ท่านสามารถ ท่านฉลาดที่สุด ในการที่จะชี้ให้ คนที่ไม่โง่เกินไป ได้รู้จักหนทางและเดินไปได้; สำหรับประเภทที่โง่เกินไป ท่านก็บอกว่า ชี้ไม่ไหว เนะไม่ไหวเหมือนกัน เพราะมีผ้าในดวงตาหนาเกินไป คือมีอวิชชาบังสุกตา หนาเกินไปจนไม่สนใจ จนไม่รู้เรื่อง. แต่ก็มีคนเป็นอันมาก เขาอยู่ในฐานะที่พอจะรู้เรื่อง หรือเข้าใจ แล้วก็เดินไปได้; คนพวกนี้แหละคือ พวกที่เดินทาง.

คนอีกพวกหนึ่ง **ไม่เดินทาง** และไม่ยอมฟังเสียง ก็เรียกว่า **เป็นคนที่จมอยู่ในวิญญู** คือเรียกว่าเป็นหลักคอกที่ปักแน่นอยู่ในวิญญู. พวกเราอย่าได้เป็นอย่าง นั้นเลย แต่เป็นผู้ที่พอจะฟังเรื่องนี้เข้าใจได้ แล้วก็สมควรที่จะเดินไปตามทาง.

ปัญหาต่อไปที่มีบ้าง ก็คือ **อุปสรรคที่จะต้องมี**; อุปสรรคมันก็ต้องมี พูด ว่าเป็นธรรมชาติเสียดีกว่า ที่ว่าอุปสรรคนั้นจะต้องมี ซึ่งทางจิตใจก็เรียกว่า “**มาร**” อุปสรรค คือ เครื่องกีดขวาง ข้างนอกทางวัตถุ นี่ก็เป็นเครื่องกีดขวาง เป็นเครื่องสะกิดกั้น อย่างที่เราเรียกกันว่า อุปสรรค; แต่ถ้าเป็นเรื่องภายในจิตใจ นี่เขาเรียกให้ดูน่ากลัว ว่าเป็นมาร.

เราต้องเอาชนะมาร ต้องเข้าใจเรื่องมารนั้น จึงจะเอาชนะมารนี้ได้. **มารร้ายกาจที่สุด ก็คือกิเลส** อีกนั่นเอง อยู่ข้างในนั่นเอง; ส่วนเรื่องสังขารร่างกายความตาย อะไรต่างๆ นี่ ไม่ค่อยจะเท่าไร. อีกอย่างหนึ่งก็คือ การต้องเป็นไปตามกรรม โดยเฉพาะ

กรรมชั่ว เราไม่ได้ทำกรรมดีให้มากพอ กรรมชั่วก็เลยจะลากตัวไปเรื่อย นี่ก็เป็นมารเหมือนกัน; แต่อย่าลืมว่า กรรมนี้ก็มาจากกิเลส. ฉะนั้น ไปสรุปพญามารไว้ที่กิเลส; ถ้าไม่มีกิเลสแล้ว สิ่งต่างๆ ไม่เป็นมารขึ้นมาได้.

๑๕. ตัวตน — ของตน

เดี๋ยวนี้ ก็มาถึงสิ่งสำคัญสิ่งหนึ่ง คือสิ่งที่เรียกว่า “ตัวตน” เป็นเรื่องเข้าใจยาก เพราะรู้สึกว่ามีตัวเราเสมอ; ถ้ามีตัวเรา ก็มีกิเลส พอมีตัวเราก็มักมีกิเลส, ความคิดว่าตัวเรา – ของเราเกิดเมื่อไร เป็นมีกิเลสเมื่อนั้น. เพราะว่า การเกิดแห่งความคิดว่า “ตัวตน” นี่ก็เป็นกิเลสประเภทแม่บ่อนหนึ่งแล้ว; พอเกิดเป็นตัวตนขึ้นมา มันก็เกิดกิเลสเต็มรูปออกมาภายนอก เป็นโลภะ โทสะ โมหะ.

ต้องรู้จักสิ่งที่เรียกว่า “ตัวตน” นี้ให้ดี ว่าเป็นภาษาพูดเท่านั้นแหละ เพราะถ้าต้องพูดตามความรู้สึก แล้วพูดกันจนเป็นธรรมเนียม เป็นประเพณีเสียเลย ที่จะต้องพูดว่าเป็นตัวตน. เมื่อมาสอนว่า ไม่มีตัวตน ก็ฟังยาก, เมื่อบอกว่า ที่ว่าตัวตน ที่รู้สึกว่าเป็นตัวตนนั้น มันไม่ใช่ตัวตน เป็นแต่เพียงความคิดปรุงแต่ง มีเหตุมีปัจจัยปรุงแต่งให้รู้สึกอย่างนั้นเป็นเรื่องของธรรมชาติที่หลอกลวงอีกทีหนึ่ง.

เรื่องธรรมชาตินี้ลึกซึ้งเหลือประมาณ จนเขาเรียกว่าพระเจ้าก็มี ถ้าไม่มีความหมายแห่งตัวตนนี้ ก็ไม่มีชีวิตอะไรจะรอดมาได้; มันให้มีความรู้สึกว่าเป็นตัวตน ไว้เรื่อย จึงได้รักษาตัวตนนี้รักษาชีวิตของตน แล้วมีการสืบพันธุ์ อย่าให้ตัวตนสูญสิ้นพันธุ์. ตัวตนเป็นเรื่องมายา หรือว่า หลอกลวงยิ่งกว่าสิ่งใดขึ้นไปอีก.

ทีนี้ ก็ต้องแก้ลา ด้วยวิธีหนามยอก เอาหนามบ่ง ถ้ามีตัวตน ก็ใช้ตัวตนนี้แหละแสวงหาความจริงต่อไป โดยให้ยึดมั่นว่า จะต้องได้สิ่งที่คิดที่สุดที่ตนจะได้รับ แล้วก็ให้ศึกษาไป ปฏิบัติไป, ศึกษาไป ปฏิบัติไป จนกระทั่งความจริงขั้นสูงสุดนั้นลงมาเป็นความรู้สึกอยู่ในจิตใจ ค่อยๆ เห็นว่า สิ่งนี้เป็นไปตามธรรมชาติ เป็นอย่างนี้เอง.

ถ้ารู้สึกว่า มีตัวตนเมื่อไร ก็มีความทุกข์ มีความหนักเมื่อนั้น; พิจารณาได้อย่างนี้ทุกทีๆ จนกระทั่งเกิดเข็ดขยาด ไม่กล้ามีความรู้สึกว่ามีตัวตน จึงจะหมดตัวตน. อยู่ด้วยความว่าง คือ มีจิตโชนิตที่มีได้ก็ปล่อยอะไรไว้ โดยความเป็นของหนักเป็นภาระ เป็นตัวตน; อยู่ด้วยความว่าง มีความสุขอีกแบบหนึ่ง ซึ่งไม่เคยได้รับมาก่อน.

๑๖. — ๑๘. โลกธรรม ๘ กามารมณ์ และการชนะ

ที่นี่ มันเป็นไปได้ยาก มีอุปสรรค มีอะไรหลายๆ ทาง นับตั้งแต่ว่าในโลกนี้มีโลกธรรมบ้าง มีกามารมณ์บ้าง; ฉะนั้น เราจึงดูในโลกนี้ว่า มีอะไรเป็นเครื่องเพียรบ้าง.

โลกธรรม ๘ คือ หรือ ๘ อย่างนี้เห็นอยู่จริง, แล้วกามารมณ์ เรียกโดยพื้นฐานทั่วไปว่า สิ่งอันเป็นที่ตั้งแห่งความใคร่; เมื่อมีความใคร่ และมีสิ่งอันเป็นที่ตั้งแห่งความใคร่ ก็เกิดความรู้สึกที่เพิดคเหวียน ที่หลงใหล ที่ยึดมั่นถือมั่น จะเรียกว่าโลกธรรม ก็ได้เหมือนกัน เพราะเขาไปอยู่ในแง่ที่เรียกว่า มีอยู่ในโลก หรือประจำโลก. ไปอยู่ในแง่ของกามารมณ์ ก็คือเป็นสิ่งที่ให้จิตใจได้เกาะ หรือหน่วง หรือยึดเอา. ฉะนั้น จะต้องรู้จัก ตั้งเหล่านี้ จนเอาชนะมันได้.

หมายความว่า ถ้ารู้จักเสียแล้ว มันก็ไม่อาจจะยึดหน่วง; เพราะรู้จักว่ามันเป็นโทษ เป็นอันตราย ส่วนที่เป็นของอร่อย เป็นเสน่ห์ เป็นอัสสาทะนั้น ก็มีสำหรับคนใจ. พอคนฉลาดขึ้นแล้ว ความหมายชนิดนั้นก็หายไป จะมีแต่ความน่าเกลียดที่น่ารังเกียจ เพราะว่ามันหลอกลวง นี่เป็นหนทางที่จะเอาชนะได้.

๑๙. — ๒๐. การศึกษา การดำรงชีวิต

ต่อไป นี้ก็ไปอีกถึงสิ่งที่เรียกว่า การศึกษา นี่เป็นระบบใหญ่ระบบหนึ่ง ที่มีไว้สำหรับให้ชนะได้. การศึกษาทุกชนิด ถ้าถูกต้อง ตามความหมายของคำว่า “ศึกษา”

แล้ว ก็จะทำให้ชนะทั้งนั้น **จะช่วยให้ชนะทั้งนั้น.** เคียงนี้ เรามีการศึกษาในโลก ที่พูดกันว่า เจริญมาก แต่ก็ไม่ใช่การศึกษาเพื่อช่วยให้ชนะในความหมายนี้ กลับไปช่วยให้พ่ายแพ้ในความหมายนี้.

คุณจะต้อง **ระวังให้ดี** ว่าการศึกษาที่เราฝึกกันอย่างเต็มที่ ในฐานะที่เรียกตัวเองว่า นักศึกษา, คุณให้คิดว่า การศึกษาชนิดนั้น มัน **ทำให้เราจมลง** ไปในความ **พ้อแพ้แก่โลกธรรม หรือว่าแก่กามารมณ์** หรืออะไร.

เคียงนี้เป็นการศึกษาแบบหลับตาของคนที่ไม่รู้จักโลก ไม่รู้จักอันตรายที่มีอยู่ในโลก; แต่เราจะไม่กล่าวหาเกินร้ายแรงถึงขนาดนั้น เอาแต่เพียงว่า **เคียงนี้เรากำลังมีการศึกษาแบบหนึ่ง ที่พอจะให้หันกลับเข้าไปในเรื่องทำมาหากิน** ให้อยู่อย่างเป็นผาสุก. ครั้นอยู่อย่างเป็นผาสุกแล้ว เราจะทำอะไรต่อไป จึงจะเลื่อนขึ้นมาถึงการศึกษาตามแบบของพระพุทธเจ้า; เมื่อมีการศึกษาตามแบบของชาวบ้าน ของบุद्धชนไปก่อน ก็มีไปก่อนให้เสร็จไปเสียตอนหนึ่ง.

ทีนี้ เมื่อถึงขั้นอยู่ได้ ไม่ตาย ไม่ลำบาก ก็ **ต้องศึกษาต่อไป** เพื่อจะแก้ปัญหาระดับสุดท้าย นี่ก็คือหันมา **ศึกษาศึกษาตามแบบของพระพุทธเจ้า.** ที่สำคัญที่สุดก็ขอให้เป็นการศึกษา ที่อยู่ในรูปของการดำรงชีวิต คือ ให้ตัวชีวิตเป็นการศึกษาไปเสียเลย อย่าให้เป็นคนละเรื่องอยู่เลย. ทั้งวันทั้งคืน ทุกขณะที่มีการหายใจออกเข้านี้ ให้เป็นการศึกษาอยู่ในตัวเองเลย; อย่าว่ามีเราคนหนึ่ง มีชีวิตของเรา เราจัดการศึกษาให้แก่ชีวิตของเรา มันหลายทอดหลายชั้นนัก.

ให้จำเสียใหม่ถึงขนาดว่า **การเป็นอยู่แต่ละวัน** แต่ละชั่วโมง แต่ละนาที อะไรก็ตาม **ให้เป็นตัวการศึกษา** คือ มีสติสัมปชัญญะ อยู่ แล้วก็เป็นการศึกษาทั้งนั้น ; อะไรเกิดขึ้น อะไรทำอะไร อะไรเป็นอย่างไร ไม่ต้องทำก็ไม่ต้องทำ; ถ้าต้องทำ

ก็ต้องทำควรที่จะทำ, แล้วก็ไม่ไปยินดีในร้าย ให้เกิดความทุกข์ขึ้นมา ปฏิเสธไปเสียเลยว่า “ฉันไม่ได้เกิดมาเพื่อความทุกข์”.

เดี๋ยวนี้คนไม่รู้; ควรจะค่าเสียสักทีหนึ่งว่า “เกิดเป็นคนทั้งที่ ดีแต่ทุกข์” มีอยู่เท่านั้นเอง เกิดเป็นคนแล้วมีแต่ทุกข์. ที่ถูกต้องจะเป็นอะไรมากกว่านั้น คือเป็นมนุษย์เพื่อจะเอาชนะความทุกข์ให้ได้.

๒๑. — ๒๒. หน่วงนิพพานเป็นอารมณ์, และได้สิ่งดีที่สุดใน

ให้ชีวิตเป็นการศึกษา อยู่ตลอดเวลา คือมีสติอยู่ทุกอิริยาบถ ให้ซบซึ้งเข้าไป จนถึงกับ สตินี้หน่วงเอาพระนิพพานเป็นอารมณ์อยู่เสมอ คือ หน่วงเอา ความสงบ เย็น หยุต ยอม อะไรรู้ เป็นอารมณ์อยู่เสมอ ซึ่งคนเขาไม่เชื่อกันว่า เป็นสิ่งที่ประยุกต์ได้ในชีวิตประจำวันของคนสมัยนี้. แต่ผมก็ยังยืนยันไปตามเดิม ว่าเป็นสิ่งที่ทำได้ ต้องทำให้ได้, ให้เรามีการ หน่วงเอาความคับไม่เหลือแห่งความทุกข์นี้เป็นอารมณ์อยู่เสมอไป.

ความคับไม่เหลือแห่งตัวกู-ของกู นี่คือนิพพาน แม้จะชั่วคราวยังดี ในบางชั้นบางระดับ ยังไม่ถึงที่สุดก็ยังดี; ให้หน่วงเอาความคับเย็นแห่งความร้อนนี้ เป็นอารมณ์อยู่เสมอ เพราะอย่างน้อยก็ไม่ร้อนใจในชั้นธรรมาสามัญ นี่ก็ได้อยู่แล้ว. เดียวนี้ มัวไปชอบแต่สร้อยของราคะบ้าง ของโทสะบ้าง ของโมหะบ้าง มันไม่เย็น แค่อุณหภูมิด้วยความร้อนตลอดเวลา; กุหนาก็รู้ได้ กุศาก็รู้ได้ ว่าอยู่กันด้วยความรู้สึกที่ร้อน. เราจะ หน่วงเอานิพพานคือความเย็น, คับเย็นแห่งความร้อน เป็นอารมณ์; อย่างนี้ลืมไม่ได้ และต้องไม่ยอมเผผลในเรื่องนี้ ให้ได้ชื่อว่าเป็นคนมีนิพพานเป็นอารมณ์อยู่เสมอ. นี่ก็จะได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้ คือทุกข์กับเขาไม่เป็น.

ใครจะทุกข์ร้อน ก็ตามใจ เราทุกข์กับเขาไม่เป็น ก็แล้วกัน ในที่สุดก็จะเป็นผู้ที่มีโชคคตินั้นแหละ; ถ้าจะพูดอย่างภาษาชาวบ้าน ก็ว่ามีโชคดี เกิดมาทั้งที่ ได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ เรียกให้ไพเราะก็เรียกว่า อมตธรรม หรืออมฤตธรรม.

พวกคุณคงเคยได้ยินคำว่า อมฤตธรรม หรืออมตธรรม แต่จะรู้ว่ามันคืออะไรหรือไม่ ก็ยังไม่แน่. ที่แท้ก็คือ สิ่งที่ดีที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้นี้ คือ **ไม่มีความรู้สึกว่าจะตาย, ไม่ต้องตาย อีกต่อไป เพราะรู้ว่า ไม่มีอะไรตาย.**

คนที่เขาเคยหลงเขาก็หลงกันไป คือเอาเรื่องกามารมณ์ เป็นสิ่งที่ที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้ นั่น ก็มี เพราะว่า เขารู้เพียงเท่านั้น, เขายังไม่รู้ว่ามีที่ว่า เอาความสุขเกิดแก่รูปฉาน หรือรูปฉานเป็นความดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้ ก็มี; ลัทธิอย่างนี้ก็เชื่อว่ายังมีอยู่เวลานี้ในประเทศอินเดีย. ต่อเมื่อข้ามไปพ้นจากสิ่งเหล่านี้แล้ว จึงจะถึงโลกุตระ คือ **สวามิภักตธรรม** หรือ **ธรรมะแห่งตัวคน** แล้วก็ **ไม่มีความทุกข์เลย** และว่านี่ เป็นสิ่งที่ **ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้รับ.**

ที่จริงคำว่า “อมตธรรม” นี้ ก็ยังมีคำพูดเข้ามา เป็นคำที่เขาพูดอยู่ก่อนพระพุทธเจ้าเกิด แต่เขามีความหมายอย่างอื่น. *อมตะ* คือ *อย่าให้ตาย* เพราะเขากลัวตาย; แล้วก็ชวนชวนให้พบสิ่งที่ทำให้ไม่ตาย ก็สอนกันมาเรื่อย ๆ หลายแบบหลายอย่าง, เขาก็พอใจกันเป็นยุค ๆ หรือว่าเป็นถิ่น ๆ แห่ง ๆ ไป, แล้วเขาก็ตายไปแล้ว ก็ไม่ต้องการรู้ว่า ผิดหรือถูกอย่างไร.

ต่อเมื่อ **พระพุทธเจ้า** ตรัสรู้ขึ้นมาในโลกนี้ จึงอธิบาย หรือ **สอนเรื่องอมตธรรม** ตามแบบของท่าน ว่า **ดับตัวกู-ของกูเสีย แล้วก็ไม่มีใครตาย;** แต่มีคำพูดที่ไพเราะว่า **ดับอหังการ มมังการ เสีย หรือ ดับมานานุสัยเสีย, มานานุสัย** ก็คือ **ความละอาย** ด้วยอำนาจสำคัญว่า ตัวกู-ของกูนี้. เมื่อมีความรู้สึกว่า **ตัวกู** ก็เรียกว่า **อหังการ**, เมื่อมีความรู้สึกว่า **ของกู** ก็เรียกว่า **มมังการ**. . . อย่างนี้ไม่ใช่ต้องคิดเป็นความปฐะขึ้นมา เป็นความรู้สึกเลย, ไม่ต้องคิดว่า จะต้องเป็นตัวกู-ของกูหรือไม่; มันเคยชินมาก ถึงขนาดที่ว่า พอได้อารมณ์อย่างนี้ ก็เกิดความรู้สึกว่า **ตัวกู**, ได้อารมณ์อย่างนั้นก็ **ของกู**, ชินเป็นนิสัย ไม่ต้องคิด ไม่ต้องเจตนา.

ถ้า **ดับความเคยชิน** อันนี้เสียได้ **จะไม่เกิดตัวกู - ของกู** อีกต่อไป ก็ไม่เกิดความรู้สึกว่ากูจะต้องตาย หรือกูจะอยู่เป็นต้น. พุทเป็นภาษาไพเราะ ก็ต้องว่า **ดับ** อหังการ มมังการ เสีย ก็ไม่มีใครตาย, พุทอย่างภาษาธรรมคา หยาบคายหน่อย ก็ว่า **ดับตัวกู - ของกูเสีย ก็ไม่มีใครตาย** ไม่มีความรู้สึกที่ กูตาย; มีแต่สังขาร หรือสิ่งปรุงแต่งตามธรรมชาติ เป็นไปตามเหตุตามปัจจัย : มีเหตุปัจจัยอย่างนี้ ก็แสดงออกมาอย่างนี้ มีเหตุปัจจัยอย่างอื่นก็แสดงออกมาอย่างอื่น; ถ้าได้ความไม่รู้เข้ามาผสมแล้ว ก็จะแสดงออกมา ในความรู้สึกว่า กู หรือว่า ของกู อยู่เรื่อยไป.

ต้องพยายามที่จะละความเขลา หรืออวิชชาเสีย โดยวิธีต่างๆ เรื่อยไป คงจะใช้เวลานานเหมือนกัน จนกระทั่งค่อยรู้ใกล้เข้ามา, ใกล้เข้ามา จนกระทั่งรู้ว่า มันไม่ใช่ตัวกู-ของกู; มันเป็นเพียงความรู้สึกที่จะต้องเกิดขึ้นอย่างนั้น ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ, ตัวกู-ของกู ไม่เกิดเป็นความรู้สึกขึ้นมาอีก ก็ไม่มีใครตาย. กูกันง่าย ๆ ก็คือว่า เดี๋ยวนี้ เวลานี้แหละ **เมื่อเกิดความรู้สึกเป็นของกู ก็มีปัญหา** ที่เกี่ยวกับตัวกู-ของกู, **เมื่อว่างอยู่** เมื่อลืมไปก็ได้ **ก็ไม่มีปัญหา** ที่เกี่ยวกับตัวกู-ของกู; แล้วโดยมากเราก็ไม่มีความรู้สึกเป็นตัวกู-ของกู มันเกิดเป็นครั้งคราวเท่านั้นแหละ แต่พอเกิดทีไร ก็เป็นทุกข์ทุกที ร้อนทุกที หนักทุกที.

ขอให้ลองอยู่ โดยไม่มีตัวกู-ของกูกันเสียบ้าง จะได้เคยชินเป็นนิสัย ในการที่จะไม่มีตัวกู-ของกู. **“เวลาที่เราสบายที่สุด คือเวลาที่เราไม่มีความรู้สึกประเภทว่าตัวกู - ของกู”**; ประโยชน์นี้ไม่ใช่คำกล่าวเล่น ๆ แต่คุณเองจะไม่สนใจ แล้วผมก็เคยเห็นมาแล้ว ที่ว่าไม่มีใครสนใจ.

ถ้าเวลาที่ **เราจะมีความสุขที่สุด** สุขอย่างธรรมชาติ **ก็คือเวลาที่ไม่มีความรู้สึกประเภทตัวกู - ของกู**; แต่เดี๋ยวนี้อะไรความรู้สึกต้องการบ้าง หวันไหววิตก กังวล หวาดกลัว, มีอยู่แต่ความรู้สึกอย่างนี้ มีอยู่ทุกคราวที่มีการปรุงแต่งในจิตใจ ให้เกิดกิเลส

ประเภทตัวกู-ของกู. พอว่างไปได้ ก็สบาย แล้วก็เริ่มเรื่อย คือไม่อยากอะไร มีแต่
ความอึด : ไม่มีความหมายว่า เกิด หรือ ตาย, ไม่มีความหมายว่า อยู่ ไม่มีตัวกูอยู่.
ถ้าถามว่า มีอะไร? ก็มีแต่สิ่งที่เรียกว่าธรรมชาติ หรือสังขารนี้ เป็นไปอยู่ตามเหตุตาม
ปัจจัยสำหรับเป็นอย่างนั้นอย่างนั้น : เรียกกันอย่างนั้น เรียกกันอย่างนั้น เรียกว่ารูปบ้าง
เรียกว่าจิตบ้าง เรียกว่าความรู้สึกของจิตบ้าง.

ผู้หมดความรู้สึกตัวกู-ของกูโดยแท้จริง นั่นก็คือ เขาละอนุสัยประเภท
อหังการ มมังการนั้นเสียได้ หมกไปจริง ก็เป็นพระอรหันต์; แต่เรานั้นหมดเอง
โดยบังเอิญ บางครั้งบางคราว ไม่ควรจะเรียกว่า หมกแล้ว เพียงแต่ว่า ไม่มาเท่านั้น
เอง คือไม่มา ไม่ปรากฏขึ้น ไม่เกิดขึ้น ยังมีได้หมด; แต่ว่าเมื่อไม่มา ก็คล้ายกับว่า
ไม่มีมารบกวน; สังเกตดูให้ดี : เวลานั้นเป็นเวลาที่เราสบายที่สุด พอมันมาก็กลาย
เป็นคนตกทุกข์ มีความทุกข์ จมอยู่ในกองทุกข์.

เราอยู่ด้วยความทิว อยู่ด้วยความต้องการ อยู่ด้วยความมีตัวกู-ของกู จะ
เอาอย่างนั้น จะเอาอย่างนั้น มาจนชินเป็นนิสัยแล้ว มันก็ยากเหมือนกัน ที่จะให้มีเวลา
ว่างๆ นั้นมากสักหน่อย. เตียนว่างเพราะว่าขี้เกียจ เหนื่อย ไม่อยากจะทำอะไร หรือว่า
ยังไม่มีเหตุปัจจัย หรือยังไม่มีการณ์เข้ามาทำให้เกิดเป็นตัวกู-ของกู. วันหนึ่งๆ ก็มี
การณ์ ซึ่งทำให้เกิดเป็นตัวกู-ของกูได้มาก : เรื่องกิน เรื่องนอน เรื่องอะไรก็ได้
เรื่องร่างกายเหล่านี้ ก็ยังทำให้เกิดความรู้สึก ประเภทตัวกู-ของกูได้; ยังมีเรื่องโลก-
ธรรม เรื่องการมรณ เรื่องอะไรต่างๆ นั้นจึงมีตัวกู-ของกูบ่อยๆ.

แต่ขอให้จำไว้ด้วยเถิดว่า ตัวกู-ของกู มิได้อยู่ตลอดเวลา; เพราะว่า
เป็นเพียงความรู้สึก ที่เกิดมาจากเหตุปัจจัยเท่านั้นเอง, ไม่ใช่ตัวจริงที่จะอยู่ได้ตลอด
เวลา มีแต่ความรู้สึกเกิดขึ้น ในเมื่อมีเหตุปัจจัย เข้ามาทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ
ในลักษณะของ รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธัมมารมณ มีอยู่เท่านั้นเอง.

ถ้ามีสติที่ฝึกฝนมาดี ระวังไว้ได้ **ก็จะไม่เกิด** ความรู้สึกนึกคิดประเภทตัวกู – ของกูนี้; ถ้าเผลอก็เกิด ถ้าไม่เผลอก็ไม่เกิด; ทำอย่าให้เผลอจนตายตัวไป อย่างนี้ ก็เป็นบุคลิกชั้นสูงสุด ที่เรียกว่าพระอรหันต์ก็ยังมี, พระอรหันต์ ที่ว่าจะได้สิ่งที่ดีที่สุด ที่ มนุษย์ควรจะได้ โดยแท้จริงและเด็ดขาดลงไป. คนธรรมดาทำได้โดยบังเอิญ ไม่ใช่ว่า ทำได้ด้วยความสามารถของตนบ้าง, ซึ่งได้ประปรายไปบ้างวันหนึ่ง ก็หนึ่งกว่าจะตายไป; เพราะถ้าไม่ได้เสียเลย ก็ต้องเป็นบ้า หรือเป็นโรคประสาท หรือว่าตายไปแล้วก็ได้.

การที่คนเรามี **สติ** **รู้สึกตัว** บ่งกันสิ่งที่เป็นตัวกู-ของกูเหล่านี้ อย่าให้เกิด ขึ้นมาได้ **นี่เป็นสิ่งที่ทำได้**; ถ้าถือเสียว่า เป็นสิ่งที่ทำไม่ได้ก็ต้องเลิกกัน ไม่ต้องพูด กันให้เสียเวลา. **เดี๋ยวนี้เป็นสิ่งที่ทำได้** คือ **การตรัสรู้ของพระพุทธเจ้านั้น ไม่เป็น** **หมั่นแก่คนทุกคน**; ไม่ใช่ว่า ท่านจะตรัสรู้เฉพาะตัวท่านผู้เดียว คนอื่นจะพลอยได้รับ ประโยชน์ด้วยไม่ได้. เพราะว่าถ้าทำได้เป็นเพียงเฉพาะตัวท่านนั้นแล้ว เขาไม่เรียกว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เขาจะเรียกว่า พระปัจเจกพุทธเจ้า หรืออะไรทำนองนั้น

พระอรหันต์ **ชนิกที่รอบรู้** ช่วยเหลือผู้อื่นได้ด้วย **นี้เรียกว่า “อรหัง สัมมา สัมพุทโธ”**. ถ้าว่าไม่ได้รู้เอง ก็เรียกว่า **“อรหัง ชีณาสโว”** คือ ได้ยินได้ฟังมาแล้วก็ ปฏิบัติตาม แล้วก็หมดกิเลส หมดความทุกข์ได้, เป็นอรหัง ชีณาสโว คือพระอรหันต์ ผู้มีกิเลสอาสวะอันสิ้นแล้ว.

ถ้าเป็น **พระพุทธเจ้า** เรียกว่า **อรหัง สัมมาสัมพุทโธ** คือเป็นพระอรหันต์ **ชนิกที่รู้ครบถ้วนด้วยตนเอง** แล้วก็ **สอนผู้อื่นได้** นี่ต้องถือว่า **เป็นผู้ที่ได้สิ่งที่ดีที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้**. สำหรับ **พระอรหันต์ชีณาสโว** ท่านก็ทำให้ได้รับผลอย่างเดียวกัน แต่ว่าเป็นพระสาวก **ไม่ได้ตรัสรู้เอง**; ตอนนั้นไม่สำคัญ ถ้าคุยตอนที่ว่า ได้รับสิ่งที่ดีที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้เหมือนกัน. พระสาวกกับพระพุทธเจ้า **ถือว่าเป็นผู้ที่ ได้สิ่งที่ดีที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้** โดยเท่ากัน; เพราะที่ต่างกันนั้นต่างกันโดยอย่างอื่น.

ทีนี้ ถ้าเป็นระยะกาลอันยาว ที่ไม่มีพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเกิดขึ้น คนบางคนเขามีสติปัญญา ที่ได้บรมมาสูงส่งแล้ว ได้รู้เองแทบๆ เฉพาะตน ก็เรียกว่า พระปัจเจกพุทธะ ; นี่อาจจะมีเมื่อไรก็ได้. แต่ว่า บัณฑิตมีคำสอนของพระพุทธเจ้า พระสัมมาสัมพุทธเจ้า แพร่หลายตาขึ้นไปหมด จนไม่ต้องมีใครไปค้นคว้าด้วยตนเอง แล้วก็รู้แทบๆ อย่างพระปัจเจกพุทธเจ้า; ถ้าจะมีได้ ก็หมายถึงบุคคลบางคน ที่เขาผ่านอะไรมาน โดยไม่ได้เจตนา ไม่ได้นึกหวังอะไรมากมาย แล้วเขาก็เอื้อมระอาความทุกข์ กิเลส ตัณหา เจริญไปเอง นี่เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าได้ ; ถึงอย่างนั้นก็ต้องจัดว่า ท่านเป็นผู้ที่ **ได้สิ่งที่ดีที่สุด** ที่มนุษย์ควรจะได้ ด้วยเหมือนกัน.

กล่าวเรียงตามลำดับเขาก็เรียงลำดับไว้ว่า **พระสัมมาสัมพุทธเจ้า, พระปัจเจกพุทธเจ้า, และ พระอรหันต์**; สามพวกนี้ เป็นผู้ที่ได้สิ่งที่ดีที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้; ท่านได้กันอย่างไร และสอนไว้อย่างไร? คำสอนเหล่านี้ก็เรียกว่า **นิกายานิกธรรม** คือ ธรรมที่นำสัตว์ออกไปจากกองทุกข์.

นี่เราจะเอาธรรมะนี้มาประยุกต์ ให้เร็ว ให้ทันแก่เวลา; ถ้าเราจะปล่อยเฉื่อยๆ ไป ก็คงจะตายเสียก่อน ไม่ทันใจ. เราจะเอามาใช้ให้เป็นประโยชน์ ให้ทันแก่เวลา คือทำความเข้าใจกันในแบบวิวิธวิธี ที่จะเรียกว่าประยุกต์; อย่างที่ผมได้พยายามจนสุดความสามารถของผมแล้ว ที่จะพูดให้พวกคุณฟัง. ในวันนี้ก็เป็นวันสุดท้ายของการพูดถึงสิ่งที่จะประยุกต์ได้. ขอให้เขาไปคิดดู ใครประยุกต์ได้เท่าไร ก็ต้องถือว่าเป็นโชคคติของบุคคลนั้น เท่านั้น.

ในที่นี้ก็ไม่มีอะไรจะพูด นอกจากว่า **อย่าได้เป็นผู้ประมาทเลย, อย่าใช้ความอวดดี หรือใช้ความสะเพร่าหวั่นๆ ชุ่ยๆ ทำเลวๆ** ต่อสิ่งที่เรียกว่า พระธรรม จะไม่ได้อะไรเลยจริงเหมือนกัน. ขอให้ทำอย่างที่เราเรียกว่า **สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้** อย่าลืมคำนึงเสีย. ถ้าเรา **เข้าใจคำนี้** และไม่ลืมคำนี้ **ก็จะไม่ทำหวั่นๆ** ต่อสิ่งที่เรียกว่า **พระธรรม**.

พูดถึงสิ่งที่มีค่า ก็เรียกว่า **พระธรรม** นี้มีราคาเกินกว่าที่จะตีราคาได้ เรียกว่า **อยู่เหนือการตีราคา** : ในทางธรรมะ ในทางฝ่ายวิญญูณ ก็คือ นิพพาน หรือความสิ้นไปแห่งความทุกข์; ส่วนทางโลก ๆ นี้ไม่เห็นมีอะไรที่จะเป็นของตีค่าไม่ได้. แต่คนโง่ ๆ อาจจะไปให้น้ำหนักแก่เพชรพลอยอะไรบางชิ้นของคนบางคน ว่าเป็นสิ่งที่ตีค่าไม่ได้ หากำปมิได้ ซึ่งผมว่าโง่.

เราควรจะรู้จักว่า **สิ่งที่หาคำปมิได้**นี้ ควรจะเป็นพระพุทธรัตตะ พระธรรมรัตตะ พระสังฆรัตตะ; ขอให้รู้จัก พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ ไว้ในลักษณะอย่างนี้ ซึ่งเป็นอยู่ในชุดที่เรียกว่าสิ่งสูงสุด หาคำปมิได้. **พระนิพพาน** ก็รวมอยู่ในสามค่านั้น คือรวมอยู่ในคำว่า **พระธรรม**; **พระพุทธรเจ้า**ก็ทรงเป็นผู้ชี้หนทางให้ได้สิ่งนี้; **พระสงฆ์**ก็ได้ปฏิบัติสำเร็จในเรื่องนี้. จงช่วยกันรักษาไว้เป็นกลุ่มเป็นก้อนอย่าให้ระบบคำสอน หรือระบบปฏิบัติเรื่องนี้สูญหายไป.

ขอให้นั่งในพระรัตนตรัย คือ พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ อย่างยิ่ง อย่างที่ไม่มีอะไรยิ่งไปกว่า.

การบรรยายหมดเวลาแล้ว ต่อไปนี้เป็นเวลาสำหรับถาม ใครมีอะไรก็ตามได้.

คำอธิบายตอบปัญหา

(ถาม) อยากจะเรียนถามท่านอาจารย์ถึงการบรรยายคราวที่แล้ว คือมีปัญหาคือข้อที่ว่า ตอนที่ท่านอาจารย์บรรยายถึงเรื่อง การมีชาติหน้า หรือไม่มีนั้น. ถ้าสมมติว่า สำหรับคนที่เชื่อว่า ไม่มีชาติหน้า และเรื่องการที่คนจะเข้าสู่ถึงนิพพานนี้ เขาอาจจะไม่คิดถึงการเข้าสู่นิพพานก็ได้; เพราะว่าเท่าที่อยู่ในโลกนี้ มีความทุกข์ที่ผจญอยู่ในโลกนี้ บางคนเขาอาจจะทนได้, เขาคิดว่า นิพพานไม่มีประโยชน์สำหรับตัวเขา. เพราะฉะนั้น ที่ไค้แนะแนะนี้ เรื่องนิพพานก็อาจจะเป็นเรื่องของคนหมู่น้อย ไม่ใช่เพื่อนมนุษย์ทั้งโลกนี้.

(ตอบ) นั่นเป็นความคิดที่สับสนเสียแล้ว. ผมพูดว่า ใครจะถือว่ามิโลกหน้าก็ตาม, ใครจะถือว่าไม่มีโลกหน้าก็ตาม คือไม่เกิดอะไรก็ก็ตาม, อย่าเพ้อพูดถึง

ยกไปทิ้งเสียที่อื่น. ข้อคิดเห็น หรือการทู่เข็ญอันนี้ ขอให้ทุกคนมาคิดว่า เรามีความทุกข์เวลาน้อย่างไรบ้าง แล้วก็ดับความทุกข์นั้นให้สิ้นไปเสีย ก็หมดปัญหา. อย่าไปมัวเถียงกันว่า ตายแล้วเกิด หรือตายแล้วไม่เกิด ไม่มีประโยชน์อะไร.

ถ้าจะไม่เอา แล้วก็ไม่ได้ทั้งสองฝ่าย คือพวกที่ดีว่า ตายแล้วเกิด ก็ผิดเพี้ยนว่า ยังไม่ต้องทำ ภูยฺจะเกิดอีก, พวกที่ดีว่า ตายแล้วไม่เกิด ภูยฺก็ไม่ต้องทำ เพราะว่ ภูยฺไม่ต้องมีอะไรอีก ไม่มีปัญหา. แต่ถ้าวางจะเอา แล้วก็ได้ทั้งสองฝ่าย พวกที่ดีว่า ตายแล้วเกิด ก็คิดว่า ภูยฺจะทำ ๆ เพื่อว่าพอเกิดใหม่ ภูยฺจะได้ดีกว่า หรือมากกว่า เขาก็ทำ, บางคนคิดว่า ตายแล้วไม่เกิดก็รีบ ๆ ทำ เพราะว่าภูยฺตายแล้วไม่เกิด จะไปทำชาติหน้าไม่ได้ ต้องรีบทำเสียชาตินี้ให้ทันแก่เวลา. ฉะนั้น จึงว่า อย่าไปเถียงกันเลย ในข้อนี้ ตูแต่ว่าเถียงนี้มีความทุกข์ทรมานอย่างไร ก็ดับเสียให้ได้.

ส่วนนี้ยะอันหลังที่สุดว่า บางคนเขาคิดว่า ความทุกข์นี้ภูยฺทนได้ ภูยฺไม่มีปัญหา; ก็ความใจชี่, ก็สมครทนไปชี่ ทนไปก็แล้วกัน. ผมก็ไม่มีอะไรที่จะตอบสำหรับคนประเภทนี้ เมื่อทนได้ก็ทนไปชี่; แต่เมื่อไม่อยากจะทน อยากรจะดับทุกข์ จึงค่อยมาพูดกัน ว่าเราจะต้องดับกันอย่างไร ๆ ทั้งหมดนั้นไม่เป็นปัญหาเลย.

(ถาม) ผมอยากจะเรียนถามท่านอาจารย์ว่า ที่ท่านอาจารย์บรรยายว่า ความรู้สึก ว่าตัวกู - ของกู ไม่ได้มีอยู่ตลอดเวลา จะเกิดขึ้นต่อเมื่อมีเหตุปัจจัยปรุงแต่ง. อยากจะเรียนถามท่านอาจารย์ว่า ที่ว่าเหตุปัจจัยปรุงแต่งนี้ มันขึ้นกับเวลา หรือขึ้นกับสถานที่หรือเปล่า อย่างเช่น ในกรุง หรือในชนบท.

(ตอบ) เรื่องเวลาที่ว่าเหตุปัจจัยมีอำนาจปรุงแต่งนั้น สิ่งทั้งหลายที่จะเป็น เรื่องเป็นราว มีความหมายขึ้นมานั้น ต้องเนื่องอยู่กับสถานที่ หรือเวลาทั้งนั้น. นี่เป็นความรู้ทางวิทยาศาสตร์อีกแขนงหนึ่ง 'คุณไปหาเรียนเอาเอง โดยเฉพาะเรื่อง relativity ทฤษฎีใหม่นั้นจะบอกให้ได้ เป็นวิชาที่บอกให้ได้ว่า มีเวลาสัมพันธ์กันกับที่ มันก็เลยออกมาเป็นความหมาย ความรู้สึกอย่างใดอย่างหนึ่ง : น่ารัก หรือไม่น่ารัก.

เหตุปัจจัยที่เข้ามาปรุงแต่งจิตใจนี้ ก็มีค่าในทางเนื้อที่และเวลาของมันมาเสร็จแล้ว จึงมาทำให้เกิดความรู้สึกอื่นใด หรือว่าอินทรีย์; เช่น รูปสวย อย่างนี้ มันมากระทบตา ในความสวยนั้นมีกฎเกณฑ์ที่เป็นความถูกต้องของเวลาและเนื้อที่มาเสร็จแล้ว จึงปรากฏว่าสวย. ถ้าผิดกฎเกณฑ์อันนี้ ก็กลายเป็นไม่สวย ฉะนั้นเรื่องกฎเกณฑ์ของเวลาและเนื้อที่นั้น เป็นความรู้อีกเรื่องหนึ่ง.

เดี๋ยวนี้เราไม่ต้องไปเรียนถึงเรื่องนั้น; เราจะเรียนถึงส่วนที่ว่า เมื่อมันเข้ามาแล้วมาปรุงแต่งจิตใจให้เกิดความรู้สึก ไม่อย่างใดก็อย่างหนึ่งในสองอย่าง คือ ทุกข์ หรือ สุข! จะทุกข์ก็ตาม สุขก็ตาม ไม่ไหวทั้งนั้น, เป็นเวลาที่ทำให้มันวายทั้งนั้น; แล้วปรุงแต่งเป็นตัวกู – ของกู ได้เหมือนกันทั้งทุกข์และสุข คือ รูปสวยก็ปรุงแต่งเป็นตัวกู – ของกู ได้, รูปไม่สวยก็ปรุงแต่งเป็นตัวกู – ของกู ได้, เสียงเพราะก็ปรุงแต่งเป็นตัวกู – ของกู ได้ เสียงไม่เพราะก็ปรุงแต่งเป็นตัวกู – ของกู คนละแบบ.

ถ้าเกิดมีค่าเป็นเวหนาคงบังความรู้สึกแล้ว มันก็ต้องออกมาเป็น กัดหาอุปาทาน เป็นตัวกู – ของกู; แต่อย่าลืมว่า ต้องมีความไม่รู้ คือ อวิชชาเจืออยู่ด้วยเสมอไป จึงจะมีการปรุงแต่งแบบนี้ : ที่ท่านเรียกว่า อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดการปรุงแต่ง คือ สังขาร ถ้าไม่มีอวิชชา ก็ไม่มีการปรุงแต่งทางจิตใจแบบนี้.

ที่จริง เขาก็เรียนกันมานาน ทฤษฎีเรื่อง relativity นี้ ทำให้เห็นค่าของเวลา และการกินเนื้อที่ จนมีความหมายอย่างใดอย่างหนึ่งออกมา, แล้วรู้ว่ามันเป็นความหลอกลวงของความหมายของเนื้อที่และเวลา. แต่แล้วเขาก็ละเลงค้นหาไม่ได้ ไม่อาจจะละเลงค้นหา หรือไม่อาจจะทำให้กิเลส คัดค้านหลุดไป; . เพราะว่ามีอวิชชาอย่างอื่น ความรู้สึกที่เป็นเวหนานั้นแรงกล้ามาก เช่นเดียวกับคนที่ทำงานอยู่กับซากศพ แต่ไม่เคยเกิดเบื่อหน่ายในทางกามราคะ เป็นต้น มันผิดเรื่องกันเสมอไป.

(ถาม) กราบขอความกรุณาท่านอาจารย์ ช่วยบอกหัวข้อบรรยายครั้งที่ ๑ – ๑๕ ที่ไม่ได้ฟังมา.

(ตอบ) ไปขอจากเสีย คุณไม่ได้ฟัง แล้วจำได้หรือ ?

- หัวข้อที่ ๑. เรื่องคน ขยายความออกไปเป็น ปัญหาต่างๆ ของคน.
- „ ที่ ๒. ความไวของจิต ซึ่งเราไม่สามารถจะบังคับได้.
- „ ที่ ๓. สติสัมปชัญญะ ในฐานะเป็นสิ่งที่ทำให้เราควบคุมจิตได้.
- „ ที่ ๔. เรื่องปัญญา ล้วนแต่มีปัญหาย่างเดียวกันทั้งนั้น : ทำไมเราจึงไม่มีปัญญา
- „ ที่ ๕. สัมมาทิฐิ คือปัญญาที่ถูกต้อง.
- „ ที่ ๖. จุดหมายปลายทางคือ นิพพาน.
- „ ที่ ๗. สังขาร และ ความเป็นมาของสังขาร.
- „ ที่ ๘. ศีล สมาธิ ปัญญา ในฐานะที่เป็นการลับคม และใช้ดาบอยู่ในตัวชีวิตนั่นเอง.
- „ ที่ ๙. มนุษย์ต้องได้สิ่งที่ตนอยากได้โดยไม่ไปมัวหลงในสิ่งที่เรียกว่า “คุณ”.
- „ ที่ ๑๐. พูดถึงสิ่งที่เรียกว่า “คุณ” อีกครั้งหนึ่ง ในฐานะที่เป็นสิ่งที่ลึกลับและร้ายกาจมาก.
- „ ที่ ๑๑. เรื่องหนทาง มรรค ได้แก่ชีวิตที่เดินไปอย่างถูกต้อง.
- „ ที่ ๑๒. ผู้ซึ่งทาง พระพุทธเจ้าทรงเป็นผู้ซึ่งทาง และในที่สุดตนเองนั้นแหละเป็นผู้ซึ่งทางที่ดีให้แก่ตนเอง ยิ่งเดินไปก็ยิ่งรู้.
- „ ที่ ๑๓. ผู้เดินทาง คือ คนที่ไม่มีอะไรมาขวางกั้นไป ไม่ติดอยู่ในวัฏฏะมากเกินไป.
- „ ที่ ๑๔. อุปสรรค หรือมารในการเดินทาง.
- „ ที่ ๑๕. ตัวตน และของตน หมายความว่า ตัวตนและของตนนี้คืออะไร ในความหมายที่มีอยู่มันคืออะไร ในความหมายที่ไม่มีอยู่เลยมันคืออะไร พูดอยู่ในสองแง่.

หัวข้อ ที่ ๑๖. เรื่องโลกธรรม.

„ ที่ ๑๗. เรื่องกามารมณ์.

„ ที่ ๑๘. เรื่องการชนะ.

„ ที่ ๑๙. เรื่องการศึกษา.

„ ที่ ๒๐. เรื่องการดำรงชีวิต.

„ ที่ ๒๑. เรื่องการทวงพระนิพพานเป็นอารมณ์.

„ ที่ ๒๒. การได้สิ่งที่ดีที่สุดในมนุษยจักรจะได้อะไร.

หัวข้อ นี้สำคัญเหมือนกัน ถ้าเกี่ยวกับการโฆษณา ถ้าให้ชื่อให้หัวข้อที่น่าสนใจ คนก็สนใจจะฟัง นี่สำคัญ. คุณจะต้องจดจำหัวข้อไว้ให้ดี ๆ โดยเฉพาะหนังสือที่จะไปพิมพ์ขาย ต้องให้ชื่อให้ดี จะทำให้เกิดสนใจแก่คนที่เห็น.

เอาละ เป็นอันว่า เราก็ปิดโรงเรียนวันสุดท้ายนี้ เก็บเอาไปศึกษาให้ดีที่สุดเท่าที่จะทำได้ทุกอย่างก็ ทุก ๆ ท่าน.

หมายเหตุ : ยังมีข้อความที่ในโอวาท แก่นักศึกษาชั้นที่สามเพิ่ม, และเมื่อสัปดาห์อีก ๓ ครั้งได้นำไปพิมพ์รวมไว้ในหนังสือธรรมโฆษณ แต่ก็มีชื่อว่า “ชุมนุมโอวาทและปราศรัย”. --ผู้จัดทำ.